

Tunc dövrünün hakimiyyət rəmzi silahlarında tariximizin izləri

Allahverdi Əlimirzəyev

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. Tarix İnstitutu

E.ə. III-II minilliklərdə Yaxın Şərqi qüdrətli hökmdarları hərbi güclərini və siyasi iradələrini nümayiş etdirmək məqsədi ilə öz silahlarını vacib atribut kimi zəbt etdikləri, başqa sözlə hakimiyyətlərinin tanındığı kənar şəhər və ölkələrin baş məbəbində və ya inzibati mərkəzində saxlayırdılar. Adətən belə silahların üzərində sahibinin adı, titulu, nadir hallarda, hətta itfah edildiyi tanrı və ya tanrıların adları da yazılırdı. E.ə. XV əsrə qədər dəstəyi ağacdan, başlığı isə daşdan olan toppuzlar hakimiyyəti simvolizə edirdilər. Belə silahın elmə məlum ən qədim nümunəsi hazırda Luvr muzeyində sərgilənir [2, figs. 112, 328]. Şumerin Kiş şəhərinin (indiki İraqda Təll-Uheymir qəsəbəsi) hökmdarı Mesilimə (e.ə. XXVI əsrin ortaları) məxsus olan bu toppuz başlığını E.de Sarzekin rəhbərliyi ilə fransız arxeoloqları XIX əsrin 70-ci illərində İraqın Telloh qəsəbəsindən (qədim Şumer şəhər-dövləti Laqaş) aşkara çıxarmışdır. Toppuzun üzərində iki aslanın təsviri və “Mesilim, Kişin hökmdarı” ifadəsi yazılıb. Mesilim Laqaş və Umma şəhərləri arasında baş vermiş sərhəd münaqişəsinin həllində qarant kimi çıxış etmiş və şəxsi silahını xeyrinə qərar çıxartdığı Laqaş şəhərində, tanrı Ninqirsunun məbəbində qoymuşdur. Sonralar hakimiyyəti simvolizə edən silahların istifadəsi ənənə halını almış və onun müxtəlif nümunələri digər yerlərdə də aşkara çıxarılmışdır. Məsələn, tariximizin qədim dövrü ilə bağlı buna bənzər 3 toppuz başlığı hazırda dünya muzeylərində sərgilənir. Onlardan ən qədimi 1881-ci ildə aysorlu arxeoloq Hörmüz Rəssamın rəhbərliyi ilə İraqın Abu-Habba qəsəbəsində (qədim Şumer şəhəri Sippar) aparılan qazıntılarda tapılıb və hazırda Britaniya muzeyində saxlanır. Onun sahibi Lasirab özünü “Kutium ölkəsinin və dünyanın dörd tərəfinin qüdrətli hökmdarı” adlandırır (şəkil №1).



Şəkil №1

Toppuzun üzərində akkad dilində mixi işarələrlə yazılmış ithaf xarakterli fraqmentar mətnə deyilir: “Qüdrətli Lasirab, Kutiumun hökmdarı ...[bu toppuzu] ithaf etdi. Kim bu yazını pozsa və [əvəzinə] öz adını yazsa, qoy Kutiumun tanrısı, tanrı İştər və tanrı Sin onun özünü və nəslini məhv etsin...” [4, pp. 294-295].

Şumer hökmdar siyahılarından məlum olub ki, Lasirab təqribən e.ə. 2137-2135-ci illərdə Urmiya gölü hövzəsində yaşayan kuti (və ya cuti) tayfalarının başçısı kimi Şumer şəhərlərini hakimiyyəti altında saxlayıb [1, c. 125-126]. O, Avan şəhərini zəbt etməsi şərəfinə indiki Dərbəndi-Belula kəndində (İraqın İranla sərhəddi yaxınlığındakı Şeyxxan vadisində) qaya üzərinə barelyefini və mixi yazılı kitabəsini həkk etdirmişdir [2, fig. 47].

Tariximizlə bağlı tuncdan düzəldilmiş iki ədəd toppuz başlığı 1970-ci illərdə Robert Daysonun rəhbərliyi ilə Pensilvaniya Universitetinin arxeoloqlarının Həsənli kəndində (Urmiya gölünün cənub sahili yaxınlığında) qazıntılarında tapılıb. Üzərindəki mətnlər hər ikisinin də Simaşki ölkəsinin hökmdarı Tan-Ruhuraterə (e.ə. 1945-1925-ci illər) məxsus olduğunu göstərir [3, p. 123, şəkil №2].



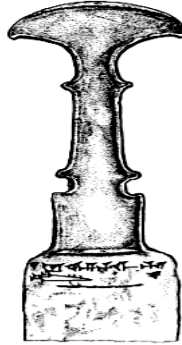
Şəkil №2

Elamlıların e.ə. XXI əsrin ortalarında yaratdıqları Simaşki dövləti konfederativ quruluşlu olmaqla kutilərin və lullubilərin torpaqlarını da əhatə edirdi. Təqribən 150 il mövcud olmuş bu dövləti şumerlilər “Su adamlarının ölkəsi” adlandırırdılar. Simaşki ölkəsinin sayca səkkizinci hökmdarı Tan-Ruhurater Eşnunna şəhər-dövlətinin (indiki İraqın Diyala rayonunda Təll-Əsmər qəsəbəsi) başçısı, bəşər tarixində ikinci qədim qanunlar külliyyatının banisi Bilalamanın kürəkəni olmuşdur.

E.ə. II minilliyin ortalarında Ön Asiyanın qabaqcıl mərkəzlərində metallurgiya və metalışləmə sənət sahələri geniş vüsət alır və tuncdan düzəldilmiş qılınclar əsas hakimiyyət atributuna çevrilir. Elam hökmdarı Humbanumenaya (e.ə. XIII əsr) məxsus belə tunc qılınclardan biri Həmədandan aşkar olunub və hazırda Nyu-Yorkda, Metropolitan Sənət muzeyində saxlanılır [5, fig. 6].

75 sm uzunluğunda başqa bir tunc qılınc naməlum şəraitdə Marağadan tapılmışdır və hazırda Təbrizdəki Azərbaycan tarixi muzeyində sərgilənir.

nir. Qılıncın dəstəyində “Simbar-Şipak, dünyanın hökmdarı” sözləri yazılıb [6; şəkil №3].



Şəkil №3

Mənşəcə kaşşulu (=kaspili) olan Simbar-Şipak Babilistan torpaqlarında “II Sahil səltənəti” adı ilə tanınan yeni sülalənin təməlini qoymuş və 17 il (e.ə. 1025-1008-ci illər) hökmranlıq etmişdir. Onun qılıncının Marağadan tapılması təqribən 130 il sonra tərtib olunmuş Aşşur salnaməsi ilə təsdiq olunur. Belə ki, e.ə. 881-ci ildə lullubilərin Zamua ölkəsinə (Urmiya gölündən cənubda) hərbi yürüş edən Aşşur hökmdarı II Aşşurnazirapalın salnaməsində vaxtı ilə Simbar-Şipakın Atlila şəhərini viran qoyduğundan xəbər verilir; şəhər II Aşşurnazirapalın əmri ilə bərpa olunduqdan sonra “Dur-Aşşur” (“Tanrı Aşşurun qalası”) adlandırılmışdır. Kaşşuların (kaspilərin) Urmiya gölü hövzəsində izləri digər arxeoloji və yazılı məlumatlarla da təsdiqlənir. Belə ki, Həsənlidən üzərində Babilistanın kaşşulu hökmdarı Kadaşman-Enlilin (e.ə. XIII əsr) ismi yazılmış daş su qabı tapılmışdır. Bundan əlavə, Urmiya gölü hövzəsindəki dövlətlərə başçılıq edənlər kaşşulara məxsus *yanzu* (və ya *anzu*) hökmdar titulu daşıyırdılar; bu titul Manna hökmdarı İranzunun ismində də nəzərə çarpır.

Beləliklə, haqqında bəhs etdiyimiz silahlar erkən vaxtlardan Azərbaycanın cənubunun Ön Asiyada baş verən hərbi-siyasi proseslərə qoşulduğundan, zaman-zaman müxtəlif hökmdarların siyasi təsir zonasına düşdüyündən xəbər verir.

Ədəbiyyat:

- 1.Алимирзоев А. Борьба царей Кутиума за власть (К новой интерпретации старых источников) // Azərbaycan Arxeologiyası, 2011, № 1-2, s.119-128.
- 2.Contenau G. Manuel d'archéologie Orientale depuis les Origins Jusqu'á l'époque d'Alexandre. Tom I, Paris, Auguste Picard, 1927, 545 p.
- 3.Dyson R. The Iron Age Architecture at Hasanlu: An Essay // Expedition, 1989, Vol. 31, № 1-2, pp.107-127.
- 4.Gelb I., Kienast B. Die Altakkadischen Königsinschriften der Dritten Jahrtausends v. Chr. Stuttgart, Freiburger Altorientalische Studien, 1990, 321 s.

5. Herzfeld E. The Persian Empire. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1968, 375 p.
6. Radner K., Kroll S. Ein Bronzedolch des Simbar-Šipak von Babylon (1025-1008). Überlegungen zu Waffenweihungen im Vorderen Orient // Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete. Berlin, 2006, Band 96, ss.212-221.

Summary

The traces of our history in the attributes – the power of Bronze Age

Allahverdi Alimirzayev

Azerbaijan National Academy of Science. Institute of History

Since the XXVI century BC. a new tradition is being built in Mesopotamia, that the kings left their weapons in the conquered cities; it symbolized the recognition there of their power. Previously, such a weapon was a mace with a stone top. The oldest example of such a mace with a dedication text belonged to the king of the Sumerian city-state Kish Mesilim. It was discovered by the French archaeologist E. de Sarzek during the excavation of the settlement of Tello (ancient Lagash). A similar mace of the Lasirab king of Gutians was discovered in 1881 by Hormuzd Rassam during the excavations of the settlement of Abu-Habba (ancient Sippar). In the 1970s, archaeologists from the University of Pennsylvania, led by Robert Dyson, discovered from Hassanlu (on the southern shore of Urmia lake) the two maces of the eighth governor of the country Simashki Tan-Ruhurater (1945-1925 BC). From the middle of the II millennium BC in connection with the development of metallurgy, the bronze sword becomes the symbol of power. One such sword, which belonged to the Elamian king Humbanumen (13th century BC) was found from Hamadan. The bronze sword of the Kassite king of Babylonia Simbar-Shipak (1025-1008 BC) was discovered from Maragha and is now kept in the Tabriz Museum. These finds testify to the entry of the Urmia region into the zone of military and political influence of the mighty rulers of the East.

Key words: ancient weapons, attributes of power, stone maceheads, weapons of bronze.

Резюме

Следы нашей истории в атрибутах-оружиях эпохи бронзы

Аллахверди Алимирзоев

Национальная Академия Наук Азербайджана. Институт Истории

С XXVI в. до н.э. в Двуречье намечается сложение новой традиции, при которой цари оставили свои оружия в покоренных городах: это символизировало признание там их власти. Раньше таким оружием являлась булава с каменным навершием. Самый древний образец такой булавы с посвятельным текстом принадлежал царю шумерского города-государства Киш Месилиму. Она была найдена французским археологом Э. де Сарзеком при раскопках поселения Телло (древний Лагаш). Схожая булава кутийского царя Ласираба была обнаружена в 1881 г. Хормуздом Рассамом при раскопках поселения Абу-Хабба (древний Сиппар). В 70-х годах минувшего века археологи из Пенсильванского университета под руководством Роберта Дайсона обнаружили из Хасанлу (на южном берегу Урмийского озера) две булавы восьмого правителя страны Симашки Тан-Рухуратера (1945-1925 гг. до н.э.). С середины II тыс. до н.э. в связи с развитием металлургии символом могущества и власти становится бронзовый меч. Один такой меч, принадлежавший эламскому царю Хумбанумену (XIII в. до н.э.) был найден из Хамадана. Бронзовый меч касситского царя Вавилонии Симбар-Шипака (1025-1008 гг. до н.э.) был обнаружен из Мараги и ныне хранится в Тебризском музее. Эти находки свидетельствуют о вхождении Приурмийского региона в зону военно-политического влияния могучих правителей Передней Азии.

Ключевые слова: древнее оружие, символы власти, каменные булавы, бронзовые мечи.